

Harcký kanár a jeho využití v dolech

Kanár je prvním drobným ptákem, jenž byl v Evropě zdomácněn. Další druhy malých ptáků začaly být v zajetí cílevědomě množeny o téměř čtyři století později. Divoký kanár – zelený ptáček s jásavým zpěvem – má domov na Kanárských ostrovech. Ke konci 15. století byly tyto ostrovy ovládnuty Španěly, kteří začali odchycené kanáři samečky dovážet do Evropy.

Na počátku historie chovu tohoto pěnkavovitého ptáka bylo jeho držení vyhrazeno bohatším vrstvám. Líbivý zpěv „cukrového ptáčka“ (pro jeho údajnou ob-

Proč vlastně horníci do dolů kanáry brali? Při své práci byli kdysi, stejně jako dnes, ohrožováni důlními plyny. Na prvním místě jde už o prostý nedostatek kyslíku, který se spotřebovává dýcháním nebo například tlením dřeva. Dále je to kysličník uhličitý z výronů a těž oxidací z hoření. Není jedovatý, ale při jeho obsahu nad 3% se člověk dusí a upadá do bezvědomí. V uhelných dolech jde hlavně o výbušné směsi metanu a vzduchu a potom prudce jedovatý oxid uhelnatý, který vzniká po důlních požárech či výbuších nebo zapálením uhlí. Nejčastějším a nejlevnějším způsobem

Kanáři se chovali ve voliérách při záchranářských stanicích důlních společností v celé Evropě, tedy i u nás, Severní Americe i v Austrálii. Byli také vykupováni od soukromých chovatelů, kteří se zbavovali ptáků se špatným zbarvením, či různými chybami ve zpěvu. Daly se použít též samičky. Záchranáři byli vyvíjeni pozorovat ptáky po celou dobu pobytu v dole. Záchranářská četa brala s sebou kanáry do podzemí v malých dřevěných či kovových klecích. Při prvních známkách úzkosti, při jakékoliv změně chování kanárů se horníci či záchranáři vydali zpět na čerstvý vzduch.

Při zasažení plyny ptáci sedí na bidlech s křídly svěšenými dolů, často si skrývají hlavičky či dýchají s otevřeným zobákem. V dalším stádiu padají z bidla. Horníci nenechali stav dojít až takto daleko, ale opouštěli nebezpečná místa dříve, takže k úmrtí ptáků docházelo jen ojediněle. Kanár byl pokládán za člena týmu a jeho ztráta by byla chybou. V pozdějších letech byly vyráběny i speciální klece firmy Perspex, které měly vyvrtané otvory na přední stěně a když pták spadl z bidla, tyto otvory se uzavřely a pták se oživil přívodem kyslíku a mohl být znovu použit.

Po 2. světové válce se osud harckých kanárů v dolech začal naplňovat. K detekci plynů se stále více nasazovaly moderní přístroje. Víme, že na území naší republiky byli harctí kanáři využíváni, především v uhelných dolech, ještě mezi světovými válkami. V Německu se přestali důlní kanáři užívat v roce 1951. Zpráva BBC z roku 1986 hovoří o vyřazení zbývajících 200 vysloužilých kanárů z britských dolů a jejich úplném nahrazení elektronikou. V angličtině je běžně užíváno okřídlené úsloví „kanárek v dole“, jež má zhruba stejný význam jako u nás „pokusný králik“.

Moderní přístroje reagují jen na známé plyny, na které se musí seřadit, kalibrovat atd. Ovšem harcký kanár, jako živý organizmus, reaguje na vše jedovaté, i dosud nepoznané, popřípadě i na exotické a neznámé škodliviny. Kdoví, jestli jeho schopnost reagovat na jedovaté plyny ještě nenajde uplatnění.

V současnosti se chovají harctí kanáři pro svůj specifický a nezaměnitelný dutý zpěv. ČESKÝ SVAZ CHOATELŮ (www.cschdz.eu) sdružuje i chovatele harckých kanárů. Mistrovská soutěž ve zpěvu harckých kanárů, uspořádaná prvně v roce 1936, je chovatelskou soutěží s nejdelší tradicí v naší zemi (a také v Evropě). Rekord je zaznamenán v České knize rekordů, vedené pelhřimovskou agenturou Dobrý den, s.r.o.

Text MUDr. KAREL EDELMANN, Ph.D.
(www.edelmann.wz.cz)
Foto MILAN KORBA
(www.korba.cz)

libu cukrové třtiny) bavil panstvo hlavně jižní Evropy. Španělé téměř století drželi na jeho chov monopol tím, že prodávali jen samečky. Až teprve koncem 16. století se jeho chov stával masovějším a šířil se z Itálie přes Tyroly do Německa (jeho chov je popisován ve zprávě z roku 1669) a dále do celé Evropy, a to i na naše území.

V okolí tyrolského města Imst, nedaleko Innsbrucku, bylo množství stříbrných i jiných rudných dolů a kanáři zde byli chováni ve velkém množství horníky jak pro výdělek, tak i pro ukrácení času. Z města a okolí se stalo centrum obchodu s kanáry, kteří se vyváželi do mnoha zemí. Po vyčerpání rud horníci odešli a dnes po slávě tohoto kdysi nejproslulejšího centra chovu kanárů není ani stopy. Část horníků odešla počátkem 18. století do německého pohoří Harz, kde hlavně v městečku Sankt Andreasberg založili nové domovy a našli výnosné zaměstnání v tamních rudných dolech. Přirozeně si s sebou přinesli i nepostradatelné žluté domácí přátele. Založili zde další slavnou etapu chovu HARCKÝCH KANÁRŮ.

detekce tohoto důlního nebezpečí bylo užívání ptáků, nejčastěji kanárů. Byli zkoušeni i jiní ptáci, nebo později dokonce i myši, ale kanár svým nepřetržitým zpěvem, světlou barvou a neustálým pohybem byl ideálním objektem v tmavém prostředí dolů. Kanár vystavený účinku oxidu uhelnatého se začne nejdříve na bidle znatelně kymáčet, ještě než spadne, což je mnohem lepší indikátor než strnulý postoj, který zaujímá zasažená myš.

Důvodem větší citlivosti kanárů na jedovaté plyny, ve srovnání s člověkem, je jejich mnohem rychlejší metabolismus, rychlejší dechová a srdeční frekvence. Jedovaté plyny se vstřebávají také díky vzdušným vakům, a proto mnohem rychleji, a zasažení pocítí kanáři dříve než člověk. Podrobná šetření, vzhledem k užívání kanárů při záchranných pracích, oficiálně prováděl začátkem 20. století Báňský úřad Spojených států amerických. Ve Velké Británii bylo užívání kanárů oficiálně zřízeno od roku 1911 a byli určeni dva ptáci na každou jámu.

Geolog, klimatolog, spisovatel, esejista, filozof (a nejenom to) VÁCLAV ČÍLEK navštívil při natáčení populárního cyklu TAJUPLNÝ PODZEMNÍ SVĚT místa, která pamatují harcké kanáry.